

Hudba a zpěv v olomouckých tělocvičných spolcích v letech 1918–1939¹

Ingrid Silná

Hlavní náplní tělocvičných spolků, jak je vyjádřeno nejčastěji v názvu buď českém – tělocvičná jednota, nebo německém – Turnverein, Sportverein, bylo (a dosud je) cvičení různého druhu. Zpočátku se jednalo o prostná cvičení a cvičení s náradím, postupně přibývaly další sportovní disciplíny. Vedle toho se spolky snažily ve větší či menší míře o vzdělávání svých členů přednáškami, a též o jejich kulturní rozvoj.

V Olomouci působilo v meziválečném období několik tělocvičných spolků; k nejpočetnějším českým patřil od roku 1869 Sokol, dále Orel, založený roku 1909, z německých vyvíjel od roku 1862 činnost Turnverein. Tyto spolky nebyly v Olomouci jediné, z českých zde dále působila např. Dělnická tělocvičná jednota (1908), z německých její obdoba – Allgemeiner Arbeiter Turnverein (1909) a později Arbeiter- Turn- und Sportverein (1922), křesťansky orientovaný Christlich-deutscher Turnverein (1922) a ze židovských od roku 1901 tělocvičný spolek Zion, přejmenovaný roku 1927 na Makkabi.²

K hudebně nejaktivnějším patřily v Olomouci tři tělocvičné spolky – Sokol, Orel a Turnverein. Jejich členové se věnovali vedle cvičení také hraní divadla, zpěvu nebo vytvářeli instrumentální ansámblы, což vedení spolků podporovalo. Tato jejich hudební činnost bude zde nastíněna na základě studia zejména dobových dokumentů uložených ve Státním okresním archivu Olomouc, Zemském archivu v Opavě, pobočka Olomouc a olomouckých deníků *Pozor*, *Našinec* a *Mährisches Tagblatt* z let 1918–1939.

Člensky nejpočetnějším a nejvíce rozšířeným českým spolkem byl Sokol, a to jak ve městech, tak na vesnicích. V rámci tehdejšího Velkého Olomouce existovalo deset sokolských jednot: nejstarší v Olomouci městě (1869), Hodolanech (1901), Chválkovicích (1908), Řepčíně-Hejčíně (1908–1909), Černovíře (1909), Nových Sadech (1909), Bělidlech (1910), Pavlovičkách (1913), Neředíně (1919) a Novém Světě (1920). Všechny

¹ Studie vznikla v rámci projektu FPPVČ – České a německé hudební spolky v Olomouci v letech 1918 až 1939.

² Jiří Trapl – Miloš, „Tělovýchova a sport,“ in *Dějiny Olomouce*, red. Jindřich Schulz (Olomouc: Univerzita Palackého, 2009), 177–181.

se zabývaly amatérským divadelnictvím a většina i loutkovým divadlem. Pěvecké kroužky se utvořily nejen v olomouckém Sokole, ale i na předměstích, a to v Hodolanech, Chválkovicích, Černovíře, Nových Sadech a Bělidlech. Pěvecký kroužek v olomouckém Sokole měl krátké trvání (léta 1921–1923), u jeho počátků v roce 1921 stál Emanuel Ambros (1885 – 1955)³ a Josef Nedvěd (1903–1942).⁴ Větší aktivitu projevovaly tyto kroužky v hodolanském a černovířském Sokole. V Hodolanech existoval pěvecký kroužek již od roku 1909. Vystřídalo se v něm několik sbormistrů, po válce učitelé Viktor Michalík (člen Pěveckého sdružení moravských učitelů), Jan Mohapl, a poměrně krátce roku 1930 československý farář Alois Tregler (1900–1971)⁵ a Josef Nedvěd. Sbor prováděl skladby Smetanovy (*Věno, Píseň na moři, Přiletěly vlaštovičky*), Dvořákovy (*Moravské dvojzpěvy* a *Hymnus*) a Foersterovy (*Oráč a Skřivánkovi*). Obdobný repertoár zpíval sokolský pěvecký kroužek v Černovíře pod vedením Eduarda Peřiny a posléze Eugena Deckera (člena Pěveckého sdružení moravských učitelů). Další sokolské pěvecké kroužky – v Bělidlech vedený Františkem Doleželem⁶ a v Chválkovicích pod vedením učitele Antonína Petra, měly ve svém repertoáru rovněž sborové skladby českých autorů. O sokolském pěveckém kroužku v Nových Sadech máme dochováno málo zpráv. Počátkem dvacátých let 20. století zde zpíval pod Lechnerovým vedením.⁷ Patrně brzy zanikl, protože v roce 1931 Sokol obnovil pěvecký sbor.⁸

Hudební kroužky či odbory byly založeny v Olomouci, Chválkovicích, Černovíře, Nových Sadech, Bělidlech a Pavlovičkách. V olomouckém Sokole se podařilo vytvořit hudební odbor díky aktivitě některých členů roku 1923.⁹ Jednalo se o orchestr, který se postupně vypracoval na poměrně schopné hudební těleso, i když v jeho řízení docházelo

³ E. Ambros působil jako středoškolský pedagog v Olomouci a v Brně, organizátor hudebního života (zejm. Volného sdružení přátel moderní hudby v Olomouci), hudební kritik, a příležitostně i komponoval.

⁴ Zástupce dirigenta pěveckého sboru Šestnáctka v letech 1931–1941.

⁵ A. Tregler byl synem varhaníka a skladatele Eduarda Treglera. V té době působil jako farář Církve československé v Hodolanech. Studoval na Janáčkově varhanické škole v Brně varhany a na konzervatoři skladbu a dirigování, které nedokončil. Studoval dále v Praze na Husově československé evangelické bohoslovecké fakultě, v roce 1923 získal státní stipendium do USA a pokračoval na Columbia Theological seminary. Působil jako farář Církve československé na několika místech. Z této služby odešel a působil pedagogicky na několika školách, z nichž na poslední, Husově bohoslovecké fakultě v Praze, zastával v letech 1965–1971 funkci lektora zpěvu a dějin církevní hudby. Viz podrobněji: Ingrid Silná, *Chrámový pěvecký sbor Církve československé husitské v Olomouci-Hodolanech* (Olomouc: Univerzita Palackého, 2010).

⁶ Luboš Toušek a kol., *TJ Sokol Bělidla 100. výročí 1909–2009* (Olomouc 2009), 14.

⁷ „Těl. jednota Sokol v Olom.-Novém Světě,“ *Pozor*, 29. května 1924, 5.

⁸ „Sokol Nové Sady,“ *Pozor*, 29. března 1931, 6. „Program [veřejného cvičení] doplní nově nacvičenými sbory pěvecký kroužek Sokola novosadského za řízení br. Lechnera.“

⁹ Jan Hrdina, „Zpráva hudebního odboru,“ in *Pozvání k valné řádné hromadě tělocvičné jednoty Sokol v Olomouci 1924* (Olomouc: Sokol Olomouc, 1924), 41. Hudební odbor tehdy vlastnil tyto nástroje: harmonium, kontrabas, housle, violoncello, dvě flétny, dva klarinety, dva lesní rohy, trubku, buben, činely, triangel, kastaněty, tamburínu a dvacet pultů na noty.

ke změnám dirigentů.¹⁰ Podle potřeby disponoval těmito ansámblly: dechovým orchestrem (s počtem 12–64 členů), smyčcovým orchestrem (10–32 členů), francouzským salonním orchestrem (8–10 členů) a orchestrem „šramlovým a jazz-bandem (4–6 členů).¹¹ V roce 1929 hrával i na promenádních koncertech v olomouckých Smetanových sadech pod taktovkou Ludvíka Černohorského.¹² Na svém prvním koncertu v neděli 5. května 1929 vystoupil s tímto programem: Bohuslav Leopold – *Avia* (pochod), Louis-Aimé Maillart – *Zvonek poustevníkův* (ouvertura), Julius Fučík – *Eskarpolette* (valčík), Bedřich Smetana – *Dalibor* (fantasie), Jan Pehlík – *Koncertní mazurka*, Giuseppe Verdi – *I Lombardi* (úprava sboru z opery), Hermann Hopf – *Didaskalia*.¹³ Kromě těchto koncertů uspořádal v měsících srpnu a září téhož roku promenádní koncerty ve všech olomouckých předměstích. Kapela vystupovala v sokolských krojích. Vedení spolku vidělo problematičtější finanční ohodnocení hudebníků. Již v roce 1929 jednal výbor Sokola o rozpuštění kapely pro „nesokolské jednání“. ¹⁴ Tím vedení spolku rozumělo porušení zásady obětavosti členů a účinkování kapely na akcích Sokola zadarmo podle jeho hesla „Ni zisk, ni slávu“. V následujícím roce vedení Sokola ve spolupráci s hudebním odborem sepsalo Jednací řád hudebního odboru tělocvičné jednoty, se kterým se však hudebníci neztotožnili. L. Černohorský se vzdal funkce dirigenta a kapela přešla pod taktovku houslisty, skladatele, kapelníka a pedagoga Františka Černého (1875–1943)¹⁵ z Hodolan. Problémy přetrvávaly, a proto dne 15. dubna 1931 se správní výbor Sokola usnesl, že „Hudební odbor se zrušuje.“¹⁶ Tímto rozhodnutím definitivně skončilo téměř osmileté trvání olomoucké sokolské kapely.

Hudební kroužek chválkovického Sokola se podílel spolu s divadelním odborem hlavně na provádění operet. Početně se pohyboval v rozmezí 13–16 členů, do roku 1931 jej dirigoval učitel Jaroslav Gregor, po něm nastoupil František Zedník (1893–1957), otec skladatele a pedagoga Mojmíra Zedníka. K nejvýznamnějším divadelním představením patřilo určitě provedení operety *Románek krásné Toničky* Richarda Branaldy (1876–1950).

¹⁰ Státní okresní archiv Olomouc (dále SOKA Ol.), fond M 6-50 – Tělocvičná jednota Sokol Olomouc, inv. č. 27 – Zápisy ze schůzí výboru a valných hromad. Václav Střelec, *Jednatelská správa k výroční schůzi zábavního odboru*, 21. Zápis o řádné valné hromadě ze dne 27. února 1927. V roce 1926 absolvoval orchestr na 42 vystoupení a ve svém archivu měl tehdy úctyhodný počet skladeb – 652.

¹¹ Bohdan Háva, „Zpráva hudebního odboru,“ in *Pozvání na řádnou valnou hromadu Tělocvičné jednoty Sokol Olomouc* (Olomouc 1928), 45.

¹² L. Černohorský byl v době Rakouska-Uherska kapelníkem pěšího pluku č. 91.

¹³ „Program koncertu sokolské hudby,“ *Pozor*, 5. května 1929, 4. O čtyři dny později, ve čtvrtek, zde vystupovala sokolská hudba opět, ovšem s jiným koncertním programem.

¹⁴ SOKA Ol., fond M 6-50 – Tělocvičná jednota Sokol Olomouc, inv. č. 27 – Zápisy ze schůzí výboru a valných hromad. Zápis z výborové schůze Sokola 15. října 1929.

¹⁵ František Černý byl synem vojenského kapelníka Františka Černého, hru na housle studoval u Otakara Ševčíka a skladbu u Josefa Nešvery. Od roku 1910 se usadil v Hodolanech a působil zde až do své smrti.

¹⁶ SOKA Ol., fond M 6-50 – Tělocvičná jednota Sokol Olomouc, inv. č. 27 – Zápisy ze schůzí výboru a valných hromad – rok 1931. Zápis o schůzi správního výboru Sokola 15. dubna 1931.

Autor ji věnoval chválkovickému Sokolu a premiéře 14. srpna 1927 byl osobně přítomen.¹⁷ Úspěch také slavila ve dnech 8. a 9. dubna 1928 opereta *Krajánek Holandr na klepandě* Richarda Branalda s hudbou Václava Mühlbacha (1894–1931), který „za úspěšné, vzorné a skutečně s láskou prováděné nastudování jeho muziky věnoval a zaslal hudebnímu odboru zvláštní pochod *Pozdrav Chválkovicím*. Tento bude před ouverturou zahrán“.¹⁸ Vlastní tvorbu představovala původní práce režiséra chválkovického Sokola Antonína (Tony) Rajhela s hudbou místního učitele J. Gregora: napsali spolu operetu *Milunčina první láska*, provedenou 25. prosince 1928. O pět let později, 15. dubna 1933, zde premiéroval svou operetu *Polibek štěstí* pedagog a dómský varhaník Stanislav Vrbík (1907–1987), jemuž libreto napsal A. Rajhel a orchestr dirigoval František Zedník. „Polibek štěstí vykazuje smysl a pohotovost pro lehkou, elegantní a libivou melodii i přitažlivost moderního šlágru – je zdařilý v instrumentaci [...] Nedělní představení pod taktovkou mistra Zedníka značně přesahovalo rámec obvyklých ochotnických výkonů a je pěkným výsledkem jak pro mladého skladatele, kterému se dostalo zaslouženého potlesku.“¹⁹

V Černovíře se podařilo po válce obnovit sokolskou hudbu v rámci hudebního kroužku, který využíval kroužek (odbor) divadelní. Úspěšná byla např. 27. listopadu 1927 hra se zpěvy Václava Hynka *Tulák*, při níž účinkoval tento hudební kroužek za řízení Františka Tomana. Tuto hru pak spolek několikrát úspěšně reprízoval.²⁰

V Pavlovičkách sokolský hudební kroužek působil ve dvacátých letech 20. století a roku 1929 zanikl.²¹ Sokol v Nových Sadech začal v roce 1934 spolupracovat po hudební stránce s Františkem Zedníkem, jenž zde založil malý orchestr. Vystupoval při různých příležitostech a divadelních představeních. V tomto roce sestavili hudebníci s F. Zedníkem ještě „sokolský jazz“, který hrával při tzv. čajích o páté. Také v bělidelském Sokole si vytvořili členové ve třicátých letech hudební kroužek i pětičlenný jazz orchestr. V řepčinském Sokole se hudebníci sdružili do tamburašského souboru.

Tyto kroužky se prezentovaly nejčastěji při různých sokolských akcích – zábavách (k nim např. patřilo sokolské vinobraní, sokolská veselice, kateřinská zábava, mikulášská zábava, silvestrovský večer apod.), různých večírcích a akademiích. Jejich doplňkem byly různé besídky – např. dorostu, dorostenek a žactva s programem tělocvičným, recitačním, hudebním i zpěvním, který obstarávali hudebně zdatní členové Sokola. Hudební doprovod

¹⁷ „Z Olomouce-Chválkovic,“ *Pozor*, 10. srpna 1927, 4.

¹⁸ „Olomouc-Chválkovice,“ *Pozor*, 4. dubna 1928, 4.

¹⁹ „Pěkný úspěch olomouckého skladatele,“ *Pozor*, 19. dubna 1933, 4.

²⁰ Hru reprízoval 25. prosince téhož roku v Hejčíně, 26. prosince opět v Černovíře a 29. dubna 1928 ve chválkovickém Sokole.

²¹ „Spory vypuklé mezi dirigentem hudby a hudebním kroužkem vedly k úplnému zániku tohoto hudebního sdružení, jež se tak slibně rozvíjelo.“ Richard Martinčík, *Z dějin českých spolků v Pavlovičkách* [strojopis], 1934, 45.

a zpěv zazníval i při veřejných cvičeních nebo v rámci tělocvičných hodin cvičenci zpívali k pochodování.²²

Hlavní zábavní akcí řady sokolských jednot bývaly každým rokem šibřinky (v lednu nebo únoru). Příprava na ně trvala přibližně dva až tři měsíce. Jednalo se nejen o zvolení určitého tématu a o nácvik zábavní a hudební stránky celé akce, ale i výtvarné řešení dekorace sálu, propagaci, včetně graficky řešených pozvánek, příp. vydání šibřinkového zpravodaje nebo v olomouckém Sokole i zkomponování taneční písně k této příležitosti (např. v roce 1936 *Křídla nad oblaky* na text F. Jeřábka s hudbou Mirka Volka nebo v roce 1938 slow-fox *Dvojí svět* na text Lídy Merlíkové s hudbou Mirka Volka). Hudební stránku obstarávaly různé olomoucké kapely, včetně vojenské.²³

Vedle sokolských jednot byly také poměrně početné jednoty orelské. Svůj program postavily na křesťanských základech a podobně jako Sokol se věnovaly činnosti kulturní, společenské, vzdělávací (přednáškové) a náboženské (spjaté s katolickou církví). Poměrně rychle se tato nová tělocvičná organizace šířila zejména na Moravě. Olomoucký Orel vznikl v roce 1909, o dva roky později hejčinský. Na předměstích Olomouce se utvářely orelské jednoty později, až po první světové válce: v Chválkovicích roku 1921, v Řepčíně (a současně obnovena v Hejčíně) roku 1922, v Černovíře roku 1922, v Nových Sadech se pobočná olomoucká jednota, vzniklá roku 1923, o tři léta později (1926) osamostatnila. Podobně se osamostatnily orelské jednoty v Hodolanech roku 1924 a na Nové Ulici roku 1930.

Situace tohoto katolicky orientovaného spolku nebyla v poválečné době jednoduchá, neboť jej napadali představitelé protikatolického hnutí i Sokola. „Pracujeme za těžkých poměrů. Kde jen možno, pracuje se proti nám. Zvl. pomluvou a zesměšňováním. My jdeme však vpřed přímou cestou dál.“²⁴

Orelské pěvecké kroužky se utvořily jen v Olomouci a v Černovíře. Olomoucký existoval poměrně krátce v letech 1919–1924 pod vedením P. Jana Martinů a prováděl skladby českých autorů, např. P. Křížkovského, B. Smetany, J. B. Foerster a. j. Poté si Orel zval k účinkování olomouckou Cyrillskou jednotu. Černovířský pěvecký kroužek vedl jednatel spolku František Veselý. Každoročně vystupoval na svatováclavských akademiích a zpíval jak smíšené, tak mužské sbory. Jeho repertoár byl patrně obdobný.

V roce 1923 započal svou činnost v olomouckém Orlu hudební kroužek – malý, přibližně dvacetičlenný orchestr, který pod vedením kapelníka Josefa Jaňoura vystoupil poprvé 8. dubna 1923 na hudební besedě v Lidovém domě. Vybral si poměrně náročný, pro posluchače ale přístupně laděný program: Pochod z Wagnerova *Tannhäusera*, Fantasii ze Smetanova *Dalibora* a ouverturu k opeře *Huťák*, Dvořákův *Slovanský tanec* č. 4,

²² Členové byli nabádáni ke zpěvu též při vycházkách, výletech a táboření. Měli zpívat národní písně a vyhýbat se šlágrům, které „kazí náš národní charakter a jsou určeny více méně pro dvojmyslnost barového obecnství.“ Viz kr. „S písní na rtech,“ in *Věstník Sokolské župy olomoucké* (Olomouc 1935), 101.

²³ Podrobnější zprávy nalezneme v olomouckém deníku *Pozor* z let 1918–1938.

²⁴ „Akademie Orla v Olomouci,“ *Našinec*, 3. prosince 1919, 3.

Fantasií z Verdiho *Aidy*, ouverturu k *Maritaně* Williama Vincenta Wallaceho, Boieldieuovu předeheru k opeře *Kalif z Bagdadu* a směs z Weberova *Čarostřelce*. Provedení skladeb hodnotila kritika v olomouckém *Našinci* jako dobré, i když vytkla určité nedostatky ve výrazu a zvukovosti tohoto tělesa.²⁵ Tato Jaňouřova kapela vystupovala poměrně často při různých orelských akcích. Dalším hudebním orelským souborem byl Tamburašský kroužek. Utvořil se roku 1919 a sdružoval převážně mládež. Hrál k pobavení na různých besídkách, večírcích, k loutkovým představením a případně doprovázel zpěv při vycházkách. Olomoucký Orel prováděl příležitostně operety nebo hry se zpěvy, např. ve spolupráci s olomouckou Cyrillskou jednotou nastudoval divadelní hry s hudbou Stanislava Vrbíka: roku 1929 *Sv. Václav* Václava Svatohora (Václava Bělohlávka 1870–1967) nebo roku 1933 *Hvězda z Lisieux* Jeana Subervilla a Františka Odvalila (1880–1938).²⁶ Od roku 1923 pořádal olomoucký Orel, podobně jako Sokol, šibřinky za spoluúčasti pozvané kapely.

Hudební kroužek v počtu čtrnácti členů vznikl roku 1925 v hodolanském Orlu, jeho kapelníkem se stal Josef Černý, místostarosta spolku. V červnu 1925 začal ještě tento kapelník organizovat orelskou dechovou hudbu.²⁷ Ta potom doprovázela první veřejné cvičení hodolanského Orla 9. srpna 1925, které se stalo velkolepou orelskou manifestací za účasti členů okolních orelských jednot.²⁸ O další existenci kapely se zatím nepodařilo najít zprávy.

Německé obyvatelstvo se sdružovalo v tělocvičných spolcích pod názvem Turnverein. V Olomouci existovalo několik těchto spolků, nejstarší v Olomouci městě – od roku 1862, k němuž postupně přibýly: Turnverein v Pavlovičkách (1907), Nových Sadech (1912), Povlu a na Nové Ulici (1913), v Neředíně a na Novém Světě (1923).

Členové těchto spolků se věnovali vedle cvičení zejména zpěvu německých lidových písní, nacvičování předvádění německých lidových tanců a také divadelnictví. Z hudebních souborů se v olomouckém Turnvereinu utvořil malý orchestr a také mandolínový soubor, také v Pavlovicích si členové Turnvereinu sestavili pod vedením Willi Pöllmanna a posléze Rudolfa Polzera „domácí kapelu“, podobně jako v Turnvereinu v Nových Sadech. Tyto soubory vystupovaly na různých zábavách, oslavách a spolkových večírcích. Patrně nejkázaleji si vedl při svých akcích olomoucký Turnverein. Začínaly na podzim – v říjnu se slavil německý *Kirmes* – posvícení, začátkem prosince *Pelzmärtelfest* (pojíl se svátkem sv. Mikuláše 6. prosince), před vánocemi *Julfeier*, následovala oslava Silvestra (31. prosinec), koncem ledna nebo začátkem února maškarní nebo domácí ples, příp. *Fastnachtsabend* (*Fasching*), příp. *Bunter Abend* na závěr masopustu a okolo 21. června slavnost slunovratu – *Sonnenwendfeier*. Kromě tělocvičných ukázek a tanečních čísel zpestřovala program vystoupení hudebníků, zpěváků, recitace, části divadelních her a humorné scénky. Účinkovali na nich jak místní členové, tak členové okolních Turnvereinů, hosté, např. olomoucký

²⁵ Efes, „Hudební beseda v Lidovém domě,“ *Našinec*, 11. dubna 1923, 4.

²⁶ Divadelní hru *Hvězda z Lisieux* reprízoval Orel v letech 1932–1933 nejen v Olomouci, ale i v Kostelci na Hané, Přerově, Předmostí, Prostějově, Štěpánově a ještě roku 1934 v Moravské Ostravě a Místku.

²⁷ „Z Jednoty Orla v Hodolanech,“ *Našinec*, 7. června 1925, 5.

²⁸ „I. veřejné cvičení Orla v Hodolanech,“ *Našinec*, 12. srpna 1925, 5.

Volksliederverein, Männergesangsverein nebo sólisté, např. významná altistka Gertrude Pitzinger (ve dvacátých letech 20. století).²⁹ Turnverein pořádal také občas zábavné večery (*Unterhaltungsabend*), např. 7. května 1927 při této příležitosti sehráli členové Ziehrerovu jednoaktovou operetu *Herr und Frau Biedermeier* (hráli Max Schönwälder, Irene Mitschka, Mimi Pitzinger, Mizzi Schönerwälder a Viktor Kullil) s doprovodem malého „domácího“ orchestru. Kritika v *Mährisches Tagblatt* hodnotila provedení těmito slovy: „Die Gesänge, von den Mitwirkenden vorzüglich gebracht, und nicht zuletzt die guten schauspielerischen Leistungen, das alles wirkte zusammen, die Herzen und Gemänter im Nu zu erobern und ritz stürmischen Beifall hin.“³⁰ Na akce těchto německých tělocvičných spolků se sjížděli obyvatelé z tzv. německého jazykového ostrova, do něhož patřily Nové Sady, Nová Ulice, Neředín, Nedvězí, Hněvotín, Slavonín, Kyselov, Nemilany, Povel a částečně Pavlovičky i Olomouc.

Na základě uvedeného nástinu hudební činnosti hlavních olomouckých tělocvičných spolků se nabízí řada otázek. Jaký přínos měly tyto spolky ke kulturnímu životu tehdejší Olomouce? Jaká byla úroveň pěveckých sborů a instrumentálních ansámbľů a jak je hodnotila dobová kritika? Odrážela se v působnosti spolků národnost jejich členů? Jaké vztahy měly tyto spolky mezi sebou? Je hudební dění v olomouckých tělocvičných spolcích srovnatelné s jinými lokalitami?

Pěvecké kroužky se vytvořily v českých olomouckých spolcích Sokol a Orel. Chápaly zpěv jako součást společenského života a pokračovaly v tzv. tradičním typu pěveckého sboru na rozdíl od koncertního typu sborového zpěvu, reprezentovaného např. učitelskými pěveckými tělesy. Pohnutkou pro vznik či poválečnou obnovu tělocvičných pěveckých kroužků se stával nejen zájem členů o společný zpěv, ale přispívalo k tomu i nadšení vyvolané vznikem samostatného Československa. Z hudebního hlediska u pěvců dostačovalo základní tonální a harmonické citění a určité intonační schopnosti. Hlasové složení sboru a jeho zvuková vyrovnanost byla druhořadou záležitostí.

Některé vyspělejší pěvecké kroužky a sbory českých tělocvičných jednot se stávaly konkurencí pro pěvecké, což nelibě nesla Pěvecká obec československá (POČ). Snažila se, aby sborový zpěv zůstal doménou jen pěveckých spolků. Československá obec sokolská jednala s POČ a následně roku 1922 přijala usnesení, aby v sokolských jednotách členové pěstovali pouze jednohlasý zpěv, a to jen při akcích pořádaných tímto spolkem.³¹ I když usnesení se striktně nedodržovalo, přispělo možná k tomu, proč se zpěv v olomouckých spolcích příliš nerozvíjel. Přínos olomouckých tělocvičných pěveckých sborů se omezoval nejčastěji na spolkové akce v místě působení. V repertoáru měly skladby českých skladatelů a jejich interpretační úroveň byla pravděpodobně průměrná. Podobná situace bývala i v řadě dalších sokolských jednot, úroveň sborového zpěvu závisela na schopnostech sbormistra a zpěváků. Na druhé straně k reprezentativním tělocvičným pěveckým sborům patřilo např. na Moravě Sokolské pěvecké sdružení v Ostravě (v letech 1921–1951) pod vedením

²⁹ Podrobnější zprávy nalezneme v olomouckém deníku *Mährisches Tagblatt* z let 1918–1939.

³⁰ „Unterhaltungsabend des Olmützer Turnvereines,“ *Mährisches Tagblatt*, 11. května 1927, 3.

³¹ Evžen Valový, *Sborový zpěv v Čechách a na Moravě* (Brno 1972), 159–160.

Eduarda Runda a Františka Míti Hradila (od roku 1926), Pěvecký sbor Sokola Brno zejména ve třicátých letech 20. století se sbormistrem Bohumírem Štědrněm a do určité míry po první světové válce i stočlenný sokolský pěvecký sbor v Boskovicích pod vedením učitele Františka Lindy (v letech 1913–1934). Německé olomoucké tělocvičné spolky pěvecké kroužky nevytvořily, zvaly si na své akce k účinkování německé pěvecké spolky místní nebo z blízkého okolí.

Hudební kroužky a orchestry uvedených tělocvičných spolků mívaly většinou menší počet členů. K reprezentativnějším patřila olomoucká sokolská hudba pod vedením L. Černohorského a Jaňourova olomoucká orelská hudba. Tyto orchestry si mohly dovolit pořádat i samostatné koncerty a možná se do určité míry snažily vyrovnat např. olomouckým vojenským kapelám. Ostatní menší uskupení sloužila k zábavním spolkovým akcím jak v českém Sokolu a Orlu, tak německém Turnvereinu. Tyto ansámblы poskytovaly také instrumentální doprovody zpěvoher. Divadelní představení tohoto druhu měla za úkol především pobavit obyvatele a v řadě případů pomáhala k získávání finančních prostředků pro různé spolkové investice (např. opravy a stavby tělocvičen). V této oblasti určité ambice projevoval chválkovický Sokol a olomoucký Orel, který měl přitom v souvislosti s náboženskými tématy na zřeteli vzdělávání a zušlechťování svých členů. Na významnější akce si spolky zvaly olomoucké kapely – české spolky např. Vrátného a Černého, německé Winterovu a Adlerovu. Ve srovnání s jinými lokalitami byla situace v tělocvičných spolcích obdobná. Tam, kde spolek disponoval schopnými hudebníky, utvořil se menší či větší instrumentální ansámbl. K reprezentativním orchestrům patřila např. Hudba pražského Sokola žižkovského s kapelníkem Arnoštem Hermannem nebo Sokolská filharmonie pod vedením Oty Kosa (v letech 1920–1938) v Hradci Králové. Z menších měst lze uvést např. Třebíč se sokolskou dechovou kapelou, jež se na konci třicátých let rozrostla pod vedením Františka Vaignera na padesát hráčů a stala se tehdy největším sokolským dechovým tělesem. Větší orelské kapely, jež vznikly např. ve Žďáru nad Sázavou a Příboře, neměly v rámci spolku dlouhého trvání a osamostatnily se, naopak Orelská dechová kapela v moravském Novém Hrozenkově existovala po celé meziválečné období (s dirigenty Františkem Jochcem-Rakošem a posléze Cyrilem Vaškem).

Na různých večírcích těchto tělocvičných spolků vystupovali jako sólisté místní nebo pozvaní zpěváci a hudebníci. Jejich program mohl být různorodý, jak z hlediska kvality interpretace, tak obsahu. Prováděly se nejen závažnější skladby, ale i humorné kuplety, scénky k pobavení publika (např. při silvestrovských večírcích), což bývalo v tomto typu spolků obvyklé.

Z hlediska národnostního tyto akce sloužily rovněž k prohlubování a utvrzování národního vědomí – v českých spolcích přirozeně českého, u německých spolků německého. Z tohoto důvodu věnovaly spolky také pozornost národním zvykům, např. olomoucký Sokol pořádal „moravsky hode“ (v letech 1921–1923) nebo černovířský Sokol uskutečnil hanácké národní slavnosti (1924, 1925 a 1931), „moravsky hode“ (1934, 1937) a hanácký den (1935). Sokolství v první republice se v podstatě ztotožňovalo s jejími idejemi a podmínkou pro členství se stala česká nebo jiná slovanská národnost. Orel své vlastenectví spojoval s křesťanskou vírou, s katolickou církví a projevoval se např.

v rámci svatováclavských akademií, při různých církevních slavnostech (krojované průvody na svátek Božího Těla), příp. při slavnostech lidových. Turnverein podmiňoval členství německou národností. Organizoval každoročně okolo 21. června slavnost slunovratu – *Sonnenwendfeier* s odkazem na její germánskou tradici. Chápal tuto akci jako posilu své sounáležitosti, pospolitosti, týkající se ve zdejších podmínkách tzv. německého jazykového ostrova. Např. roku 1929 *Mährisches Tagblatt* uvedl: „Ueberall wo Deutsche wohnen, scharen sich am Sonnwendtage unsere Volksgenossen um den brennenden Holzstoß, um in der Erinnerung an ihre Urväter ihr Gemeinsamkeitsgefühl zu stärken, um Hoffnung, Glaube und Zuversicht auf bessere Tage zu schöpfen“³² nebo roku 1930 na této slavnosti byli shromáždění účastníci vyzýváni, aby: „[...] sich nicht mehr Abseits zu stellen in der Arbeit für das deutsche Volk.“³³

Tyto tři spolky se určitým způsobem respektovaly, ale nespolupracovaly, jejich vzájemný postoj byl velmi rezervovaný a vykazoval i negativní tendence.³⁴ Olomoucké deníky podle svého zaměření kladně a pochvalně hodnotily akce „svých“ spřízněných spolků a jen občas taktně vytýkaly určité jejich nedostatky. Český nacionálně zaměřený *Pozor* přinášel zprávy o Sokolu, katolicky orientovaný *Našinec* mapoval činnost orelských jednot a německý, národnostně umírněný *Mährisches Tagblatt* se věnoval činnosti Turnvereinů. Vzájemné kritiky spolků v uvedených českých denících se nesly poněkud v jiném duchu. Např. I. veřejné cvičení Orla v Hodolanech 9. srpna 1925 hodnotil olomoucký deník *Našinec* takto: „Průběh cvičení za účinkování orelské kapely byl povznášející“,³⁵ a „Odpolední průvod ulicemi Hodolan mohutným proudem krojovaných příslušníků orelských překvapil [...]“,³⁶ kdežto olomoucký *Pozor* oproti tomu konstatoval, že: „[...] [orelská kapela] hrála tak mizerně, že jejich vlastní příslušníci to kritizovali“³⁷ a orelský průvod byl „příliš ubohý“. ³⁸ *Našinec* v tomtéž roce uveřejnil na adresu Sokola v Chválkovicích, že: „Kdyby nebylo katolíků a katolických peněz, dnes chválkovická sokolovna by nestála. Dnešní sokolstvo katolicismu vypovědělo boj na život a na smrt a na druhé straně se nestydí z katolíků těžit“. ³⁹ *Mährisches Tagblatt* se českým tělocvičným spolkům téměř nevěnoval, avšak vychvaloval dění v Turnvereinů tímto způsobem: „Es ist natürlichen

³² „Sonnenwende – Sonnenwendfeier“, *Mährisches Tagblatt*, 20. června 1929, 4.

³³ „Sonnenwendfeier des Olmützer Turnvereins“, *Mährisches Tagblatt*, 23. června 1930, 2.

³⁴ Např. olomoucký Sokol vlastnil a patrně i zpíval jednohlasé *Sokolské písně* Karla Pospíšila na slova Jaroslava Naumana, které vydala Česká obec sokolská (nedatováno). Součástí tohoto zpěvníku je píseň Sokol a Orel, v níž se mj. na adresu Orla zpívá: „Orel. jenž nesvár vsil, nám dávno krev už pil! A jsme-li přece celí, čas bychom spláceli. Hoj, Sokole, tvůj vzlet nechť zažene ho zpět a ukaž všemu světu, kdo ti roven v letu? Jen bij a lam a drol a zažeh do Tyrol ty ‚orly‘, tam kam patří! K práci vzhůru bratři!“.

³⁵ „I. veřejné cvičení Orla v Hodolanech“, *Našinec*, 12. srpna 1925, 5.

³⁶ Tamtéž.

³⁷ „O průběhu orelské slavnosti v Hodolanech“, *Pozor*, 15. srpna 1925, 5.

³⁸ Tamtéž.

³⁹ „Chválkovičtí Orli nejsou vlastenci“, *Našinec*, 18. března 1925, 5.

nicht möglich, aus der reichhaltigen Vortragsfolge alle Einzelheiten ausführlich zu würdigen, es soll daher vorweg betont werden, daß alle Damen und Herren, die sich in den Dienst des Selingens des Pelzmärtelfestes gestellt haben, restlos und mit großem Erfolg ihrer Ausgabe nachgekommen sind“.⁴⁰ Důležitou roli tedy hrála názorová a národnostní východiska spolků, která zviditelňovaly svými kulturními akcemi. Ty se těšily zpravidla velkému zájmu členstva a spolkových příznivců. Vybudované tělocvičny se sálem a jevištěm (sokolovny, orlovny nebo německé Turnhallen) se staly nejen místy pro pravidelná cvičení, ale stávaly se i určitými kulturními centry. Tím, že poskytovaly prostor pro vlastní amatérské muzicírování svých členů, rozvíjely současně jejich hudebnost a zachovávaly kontinuitu provádění hudby, důležitou zejména na předměstích Olomouce. Význam pro hudební život Olomouce spočíval u těchto člensky početných spolků v jejich vlivu na širší vrstvy obyvatel různých profesí a přispíval k jejich kulturnímu vyžití.

Music and Singing in Olomouc Gymnastic Societies between 1918 and 1939

Abstract

The study deals with performed music and singing within gymnastics clubs in Olomouc, i.e. Sokol, Orel, and Turnverein during the above mentioned period between the wars: 1918–1939. The clubs ranked among the most active in that branch. Their members devoted themselves, besides physical exercises, to playing theatre, or created instrumental ensembles. The clubs organized various celebrations, parties, and balls where their members took part, or some invited musicians and singers performed. The musical accompaniment could have been heard during public exercising, or, within the frame of exercising lessons, trainees were singing to march. Thanks to the clubs' providing the opportunity of the amateur music making by their own members, their musicality was developed and that contributed to their cultural experience. That kind of activity influenced larger public of various professions and helped with preserving of the music performed mainly in the Olomouc suburbs.

Hudba a zpěv v olomouckých tělocvičných spolcích v letech 1918–1939

Abstrakt

Text studie pojednává o hudbě prováděné v olomouckých tělocvičných spolcích Sokol, Orel a Turnverein v meziválečném období let 1918–1939. Uvedené spolky patřily tehdy v této oblasti z olomouckých tělocvičných spolků k hudebně nejaktivnějším. Jejich členové se věnovali vedle cvičení hraní divadla, zpěvu nebo vytvářeli instrumentální ansámbl.

⁴⁰ „Pelzmärtelfest des Olmützer Turnvereins,“ *Mährisches Tagblatt*, 9. prosince 1929, 4.

Hudební doprovod zazníval i při veřejných cvičeních nebo v rámci tělocvičných hodin cvičenci zpívali k pochodování. Tím, že spolky poskytovaly prostor pro vlastní amatérské muzicírování svých členů, rozvíjely současně jejich hudebnost a přispívaly k jejich kulturnímu vyžití. Tato činnost tělocvičných spolků měla vliv na širší vrstvy obyvatel různých profesí a přispívala k zachování kontinuity prováděné hudby, zejména na předměstích Olomouce.

Keywords

Gymnastic Societies; Sokol; Orel; Turnverein; 1918–1939; Olomouc.

Klíčová slova

Tělocvičné spolky; Sokol; Orel; Turnverein; 1918–1939; Olomouc.